

A tarcsafalvi unitaria eklézsia.

(Történeti leírás.)

J R M Ö S I K Á L M Á N T Ó L.

Midőn a nevezett egyház történetének megírására vállalkozom, ebben azon őszinte jó indulat vezérel, hogy ez által a közügynek — bár parányi — szolgálatot tegyek s anyaszentegyházunk történetének közel jövőben remélhető megírásához némi, eddig ismeretlenül heverő adatot világosságra hozva, a történetíró munkáját akármi csekély mérvben is könnyebbé tegyem. Egy különleges tartozást vélek ezzel teljesíteni, melynek megtevése senkinek annyira hatalmában nem áll, mint a papnak, ki egyháza levéltárának legközvetlenebb közelében levén, annak kikutatására legtöbb idő és alkalom neki kínálkozik.

A tarcsafalvi unitár. egyház keletkezése, jóllehet erre világos adattal nem birunk, a reformáció korára tehető s így azok közé tartozik, melyek az unitarismusnak terjedése kezdetén azonnal megalakultak. Igazolja ezen feltevésünket a levéltárban legrégebbi keletű (1618) azon okmány, mely ezen egyháznak 1803-ban Pálfi Ferencz kurátorsága alatt készült számadásos jegyzőkönyve 19-ik lapján a a dioecésana visitatio által úgy van felvéve, mint Tarcsafalvának és Csehétfalvának egymástól való elszakadásáról szóló compositionale, de a mely valósággal egy zsinati kiküldött bizottmány által készített s azt tárgyazó munkálat, hogy miután nevezett két egyház tagjai között véleményeltérés s ebből származó egyenetlenség keletkezett a templom s más egyházi középületek conserválási költségeinek milyen arányban való hordozására nézve: egyik-egyik mekkora mérvben folyjon bé a már említett célra való költségviselésbe.

Ezen okmányból kettő világos előttünk. Egyik az, hogy a tarcsafalvi egyház nem önálló egyházként lépett fel, hanem ereje csekély voltának érzetében társult egy helyfekvésileg erre nagyon alkalmas, szintén önállóságra képtelen egyházzal, hogy együttesen válósithassák azt, mit különállólólag el nem érhettek, a világosság zász-

lőja alá sorakozva, a tökéletesedés nagy célja felé haladni. Meny-nyivel helyesebb s célhoz vezetőbb volna ma is az erőket egyesítve küzdenünk a szellem terén, mint így az erők elforgácsolása miatt az anyagiakért folytatnunk szellemölő munkát. Mit a bölcs belátású ősök czélszerűen szerveztek, kár volt ahhoz nem ragaszkodni szívós kitartással s még nagyobb hiba vissza nem állítanunk ma, itt legalább a kereszturi körben, mert itt a felekezeti érdek sincs veszélyeztetve, mint más idegen felekezetűek közé ékelt ekklezsiáinkban; mig in statu quo maradva, a sok, csaknem egymás hátára rakott s e miatt gyenge vagyoni- és számerejű községekben vajmi sok tekinteteből veszélyeztetve van szellem-erkölcsi érdekünk! A másik, mit a fennebbi okmány igazol az, hogy a tarcsafalvi unitár. egyház a 17-ik század elején, 1618-ban, tehát alig 50 évvel az unitárius vallásnak a tordai országgyűlésen 1568-ban történt törvényes bevétele és elismertetése után, már mint létező említettvén, jogosult azon föltevésünk, hogy a tarcsafalvi unitár. egyház még a 16. azaz unitarizmus föllépése századában létrejött. Hogy Csehét-falva, mint filia, mikor szakadott el tőle, azt adatunk reá nem lévén, nem tudhatjuk. Valószínű azonban, hogy ez még a 17-ik században megtörtént; mert a tarcsafalvi egyháznak, habár hiányosan, de évről évre következetesen vitt számadásos jegyzőkönyv-vitele a 18-ik század elején kezdve a jelen évig megvan s abban sehol Csehét-falváról, mint társ vagy filia ekklezsiáról, említés nem tétetik. Arról pedig, mit bizonyos nemével a régi dicsőségről való megemlékezésnek itteni öregek beszélnek, hogy valaha Tordátfalva is leány-megyéje lett volna Tarcsafalvának, épen semmi adattal nem birunk ¹⁾).

¹⁾ Felső- és Alsó-Kadács szintén Tarcsafalvának voltak leány-megyéi, a mint azt az alábbi adat, melyet Benczédi G. tanár ur szivességéből közlünk, bizonyítja. Az Ádamosi zsinaton 1695. máj 5-én. „Deliberatum in negotio Ecclesiae Tarcsafalvien. et filialium Felső et Also Kadács. Jódarab időtől fogván altercacio-jok lévén az mater Ecclesia és Filialisok között az papi szolgálat dolgából; Azért vegezte az sz. Consistorium, hogy a modo ugy szolgályarok az pap és mester Atyankfiai mint eddigh, hoc addito, hogy Péntek napokon az mester Atyankfiai kik ott fungálnak, Also Kadácsban vagy precest vagy ha lehet predikatiot tegyen, eodem tempore Felső Kadácsban az pap fungalvan. Az Templom épitesiben az mater Ecclesianak szinten ugy tartozzanak epíteni az Filialisok mint eddigh. Az mater Ecclesia is az mi közönseges bonum vagyon közre bocsatvan, az minthogy az mater Eccl. szánt ad commune bonum, ők is tartozzanak szántani“.

(L. Prot. Gen. Cons. 180. l.)

Az Ádamosi zsinaton 1718. Jun. 19.

„A kadácsi Ecclának iratott levél, hogy mostan a mater Ecclatol valo elszakadástol supersedealljanak eo kgmek“ (L. Prot. Gen. Cons. 292 l.)

Míthogy 1724-ben már pap említettik Kadácsban (Prot. G. Con. 312 l.) a filiaknak 1718—1724 közt kellett elszakadni. — Szerk.

S bár helyfekvésileg természetesebb szövetségese lehetendett Tarcsafalvának, hitelt érdemlőbb jeles hazai tudósunk, Orbán B. Székelyföld leírásában foglalt történelmi kútfőből merített azon nyilatkozata, hogy Tordátfalva Szentmiklós leány-megyéje volt *).

Temploma leírását szószerint Orbán B. említett munkája után adom. Tarcsafalván — így szól szerző — a késő góth kornak egy műemlékét (temploma) találjuk, mely szép arányaival s diszes ékítményeivel gyönyörködteti a szemet, s ezt leírnom annál inkább kell, mert összeomlandó, sajnos állapotra juttatta az idő kimélytelensége.

A polygon záródású szentély egyenes lapján kis gerelyivű ablakoska van, ilyen a hosszszentély két ablaka is, melyek az előbbinél hosszszabbak levén, magasabban is nyulnak fel, és még magasabban záródik a hajó két csúcsives ablaka, melyek elsőjének díszművezetét a kettős csúcsiv feletti négy fentős kerék, a másikánál egyszerű környilat alkotja. Ugy a nyugati főkapuzat, mint a déloldali mellékkapu átszelt lóherivel alakult, mind a kettőt a késő gótkor vesszőmű (Stabwerk) tagozata köríti, dúsabb alkalmazással a fő, egyszerűbbel a mellékkapunál. Hogy eredetileg úgy a szentély, mint a hajó boltozva volt, azt a benn még megmaradt gyámkövek és a künn fennálló oldaltámok bizonyítják. A hajó egyik diagonát oldaltámja felső osztályában egyenes záródású fülke van, mit két horony közti körte tag keretel be, itt a templom védszentjének állhatott szobrocskája.

A hosszszentély baloldalán (heraldik) megvan még a szentségfülke is, mely a négyegre helyezett háromszöggel záródik; az egész három hengerpálcza kereteli be, mely szögletein liliumszerű virágba végződik; szögletüregreit pedig vak alakítású négy levélek tölti be. Minden a XV-ik század utófelének elkorcsosult izlése szerint van idomítva.

Eddig terjed jeles tudósunknak a tarcsafalvi templomra vonatkozó leírása, mihez még hozzá kell tennem a következőket. Hogy a templom belsője eredetileg boltozva volt-e vagy nem, ahoz sem pro, sem contra nem szólhatok; hanem a jegyzőkönyvekben ez után nyomozódva, a következő ellentmondásra találtam. Az 1839-ik évi generalis visitatio vizsgálati jegyzőkönyvében ez áll: a templom belsője részint bolthajtással, részint mennyezettel van készítve, a mennyezet közepén ezen írás olvastatik: **In honorem unius veri**

*) Szent Miklósnek A. Siménfalva volt leány megyéje. — S. D.

Dei et filii ejus Jesu Christi erectum est hocce Lacunar propriis sumptibus et industria Sp. ac Grosi. Dni. Dionysii Pálfi de Tarcsafalva Curatoris Ecclae Ano. 1756. Az 1789-ik évi gen. vis. ellenben így ír e tárgyról: a templom menyezete napnyugat felől párkányos zöld és veres festékes, melynek közepében ilyen irás vagon: **In honorem** stb. mint a fennebbi — — — a napkelet felől való menyezete pedig len czifra festékes, de igen régi munka, a melyen ilyen irás látszik: **In Honorem unius veri Dei Patris et filii ejus J. Christi 1701 erectum a curatore Francisci Pálfi Hocce Lacunar.** Mely utóbb említett, de 50 évvel korábban történt felvétel nyomán körülbelől annyit állithatunk, hogy a templom szentélye korábban nyert a boltozat helyett menyezetet, mint a hajója.

Figyelmet érdemel még a templom kelet felőli karában egy ma is meglevő — ugynevezett — éneklő „Pulpitus“, melyen ilyen irás van: Pálfi Ferenczné, Marothi Anna Anno 1763; ismét: XXVI Zsolt. Tisztán tégedet dicsérlek, áldozván felségednek, oltárod körül fogolódván. De nem hagyhatjuk említetlen a szószék fölötti egyszerű koronát sem, melynek külső kerületén ezen felírás olvasható: a seregek urának angyala vagy, azért megne szünjél, hanem kiálts, mint a trombita; belső felén pedig ez: Ezen korona tarcsafalvi id. Syllöstör András uramnak és kedves élete párjának szent (tán székely) kereszturi Major Kata asszonynak buzgó indulatjokból, magok tulajdon költségekkel az egy élő Istennek és szent fiának a Krisztus Jézusnak Dicsőségére készítettett Ábrahám János papságában Ao. 1782. Ugy szintén említésre méltó azon 1829 készült és 662 mfrtba s 74 dr-ba került öt változatu orgona is, mely bár rég lehetett kitakarítva, szépen csengő hangjával ma is túl tesz akárhány 6—800 frtos új orgonán. Ezen orgona költségei hordozásába a hivek is befolytak s közadakozás útján bejött 123 mfr. 74 dr.

Van még egy ezen templomra vonatkozó körülmény, melyet hallgatással mellőznöm semmi esetre nem lehet s ez a következő.

Körülbelől 10—15 évvel ezelőtt lehetett, a mint isk. tanító Márkos A. beszéli, hogy a templom déli oldaláról csaknem a szószékkal szemben a vakolat egy darabka helyen véletlenül leomlott

s imé a vakolat nélkül maradt helyen valami különös írási jelek, betű formák tüntek elő, melyekről igen természetesen senki sem tudta, hogy minő nemzet nyelvén szólnak s tesznek bizonytságot valamely nevezetes tényről. Azt azonban eléggé kárhozzatnunk nem lehet, hogy e különösen írodalomtörténeti tekintetből megbecsülhetlen emlékjelek, mielőtt illetékes szakértő által megnézettek és le-másoltattak volna, az ekklézsia gondnoka által be lőnek vakolatva; s nem tudni mi történt ekkor, a betűk levakartattak-e hozzá nem értő tudatlansággal vagy bévakoltattak? írók az ismétli megtalálás végett tett utánkeresése semmi eredményre nem vezetett. Pedig a tarcsafalvi templomnak az énlakival való építészeti stýlbeli ugyanazonsá-gát tekintve, föltehető, hogy az említett betűk, amaz őseredeti hun-scytha írásnak, melynek Orbán B. Székelyföldjében tett föl-jegyzése szerint, egyetlen példányát az énlaki templom feliratai kö-zött találta meg, második, szintoly nevezetes, példányául szolgál-tak volna.

Harangja kettő van ezen egyháznak, még pedig oly gyönyörű szólamuak s oly öszhangzók, hogy párukat találni nagy darab helyen nem lehet. Ezek egyikét többször említett tudósnk Orbán B. Zsigmond király korából eredettnek állítja. E harangon felirat semmi sincs, hanem öt képpaizska, melynek elsője egy trónon ülő királyt ábrázol; második a keresztre feszített Krisztust, mellette két nő alakjával; harmadik az Agnus Deit a szokásos zászlóval, azonban azon másutt még észre nem vett sajtáságos elrendezéssel, hogy a zászló felett egy kiterjesztett szárnyu madár, talán solyom van; (a harmadik képről az ekklézsia jegyzőkönyvében tehát hibásan irat-ik, hogy Elefánt); negyedik kép a trónon ülő királynét s végre az ötödik a gyermek Jézust ölében tartó sz. Máriát ábrázolja. (Lásd Orbán Székelyföld leírása I. k. 112—113. l.).

A másik harangot 1864-ben öntette az ekklézsia részint ada-kozás, részint egy levágott erdő árából, azon ily feliratu: eccl. unit. Reno. Cn. Sp. D. Dio. Pálfi. Ao. MDCCLXV. harang helyébe, mely a forradalmi időszakban elvitetett; ezen 244 fntos ha-rangon ily felírás van: öntette a tarcsafalvi unitária sz. ekklézsia 1864 évben Sylv. J. gondnokságában seges-vári Manchen Mihály által. Említett harangok a templom keleti végébe épített kőtalapzatu fatoronyban vannak elhelyezve. Hogy ezen, a székelyföldön ugy nevezett „harangláb“ mikor épült, bizonyosan nem tudhatni; valószínű azonban, hogy a homlok geren-

dáján látható ezen felirat: *Inspectore Dno Georgio Pálfi, Anno 1734 artifex Joannes Bormezei Die 17. April. G. F. B. J.* építtetése korára vonatkozik. — Templom és harangláb a falu szélén kőkerítéssel kerített szép kertben állanak a papi és mesteri házak és telkek közvetlen szomszédságában.

A jelen század ezen ekklezsiára nézve csaknem egészen építkezésből áll, mi azon boldog hitre vezérelhetne sokakat, hogy e szerint itt csupa boldogság s meglegedés honol a középületekre nézve. Pedig korántsem így van. Még évek hosszu során át lehet az eddigihez hasonló buzgalommal építkezni, hogy azt mondhassa az ember: már most rendben vagyunk. S mi ennek az oka? nem egyéb, mint az indolentia, lelkiismeretlenség s a buzgóság teljes hiánya, melyekkel ily középítkezéseknél csaknem mindenütt, igen kevés kivétellel, találkozunk. Hogy fogalma legyen róla mindenkinek, hogy minő gond fordítatik ily építkezéseknél a munkára, szolgáljanak világosító például a következő adatok. 1817-ben a templom és mesteri ház ruinában létéről van szó s azok helyrehozásáról (l. vizsg. jegyz. könyv 80 l.) 1818-ban folyamatban van a mesteri ház építése (84 l.).

1824-ben templom, harangláb, czinterem fedelein tetemes javítás tétetik (108 l.), tehát a templom másodszor.

1828-ban a templom kívül-belől megmeszeltetik, új pádimentommal láttatik el s a székek megigazittatnak. (104 l.).

1830-ban harmadszor tétetik említés a templom fedele javításáról. (160 l.).

1831-ben a czinterem másodszor igazittatik (167 l.).

1832-ben a templomi székek, orgona, ajtók, karok és korona az ekklezsia derék gondnoka t. Pálfi Miklós ur buzgó közreműködése folytán közadakozás utján megfestetvén, nem kis mértékben folyt be ez, az ur háza diszének emelésére; csak aynyt lehet sajnálnunk, hogy ez alkalommal a koronán és éneklő oltáron s a karon levő feliratok is befestetvén, a lelkes jóltevők neveit a gyülekezet előtt nem hirdethetik, csupán a jegyzőkönyvekből akadhatni nyomára az áldozatoknak. A czinterem hibás fedele harmadszor emlittetik. (177 l.).

1835-ben a czinterem javítása folyamatban van (204 l.) stb. le egészen a jelen évig, midőn a mesteri és iskolaház épen építés alatt áll. Épült ezen században két papi, mesteri és két iskolaház, melyek bizonyára a mindeu évben előforduló tatarozásokat is felszá-

dáján látható ezen felirat: *Inspectore Dno Georgio Pálfi, Anno 1734 artifex Joannes Bormezzei Die 17. April. G. F. B. J.* építtetése korára vonatkozik. — Templom és harangláb a falu szélén kőkerítéssel kerített szép kertben állanak a papi és mesteri házak és telkek közvetlen szomszédságában.

A jelen század ezen ekkleziára nézve csaknem egészen építkezésből áll, mi azon boldog hitre vezérelhetne sokakat, hogy e szerint itt csupa boldogság s meglegeedés honol a középületekre nézve. Pedig korántsem így van. Még évek hosszu során át lehet az eddigihez hasonló buzgalommal építkezni, hogy azt mondhasa az ember: már most rendben vagyunk. S mi ennek az oka? nem egyéb, mint az indolentia, lelkiismeretlenség s a buzgóság teljes hiánya, melyekkel ily középítkezéseknél csaknem mindenütt, igen kevés kivétellel, találkozunk. Hogy fogalma legyen róla mindenkinek, hogy minő gond fordítatik ily építkezéseknél a munkára, szolgáljanak világosító például a következő adatok. 1817-ben a templom és mesteri ház ruinában létéről van szó s azok helyrehozásáról (l. vizsg. jegyz. könyv 80 l.) 1818-ban folyamatban van a mesteri ház építése (84 l.).

1824-ben templom, harangláb, czinterem fedelein tetemes javítás tétetik (108 l.), tehát a templom másodszor.

1828-ban a templom kívül-belől megmeszeltetik, új pádimen-tommal láttatik el s a székek megigazittatnak. (104 l.).

1830-ban harmadszor tétetik említés a templom fedele javításáról. (160 l.).

1831-ben a czinterem másodszor igazittatik (167 l.).

1832-ben a templomi székek, orgona, ajtók, karok és korona az ekklezsia derék gondnoka t. Pálfi Miklós ur buzgó közreműködése folytán közadakozás útján megfestetvén, nem kis mértékben folyt be ez, az ur háza diszének emelésére; csak aynyt lehet sajnálnunk, hogy ez alkalommal a koronán és éneklő oltáron s a karon levő feliratok is befestetvén, a lelkes jótévők neveit a gyülekezet előtt nem hirdethetik, csupán a jegyzőkönyvekből akadhatni nyomára az áldozatoknak. A czinterem hibás fedele harmadszor emlittetik. (177 l.).

1835-ben a czinterem javítása folyamatban van (204 l.) stb. le egészen a jelen évig, midőn a mesteri és iskolaház épen építés alatt áll. Épült ezen században két papi, mesteri és két iskolaház, melyek bizonyára a minden évben előforduló tatarozásokat is felszá-

mitva, több száz forintját emésztették fel a szegény egyháznak. Mig az építkezések czélszerűen s kellő felügyelet alatt vezetve, fél anynyiba sem kerültek volna s mégis jó lenne minden.

Hogy miképen lehetne segíteni az ily bajon, mely, mint mondtam, csaknem általános, arra nézve valami módot találni ideje volna; mert különben a minden oldalról megtámadott és igénybe vett ekkézsiái tőkék maholnap szépen elpárolognak, s mihelyt az ekkézsiái közterhek is róvatalokat tesznek szükségessé, még nehezebbé lesz téve existenciánk; holott bizony ma sem valami ohajtandó állapot van egyházainknak, s főleg az azokat szolgáló hivatalnokoknak! . . .

Urasztali készületek közül figyelemre méltók egy tölcserés alaku aranyozott ezüstpohár, mely azért különösen érdekes, mert valószínű, hogy az ekklézsia alakulásával egyidejű. Igazolja ezen feltevésünket azon felirat, mely a pohár alján van, t. i. Pál Andr. megaranyoztatta 1654. — Szintoly nevezetes azon kisdéd ezüst tányér, melyen ez a felírás van: 1696 Tarcsafalvi Nagy Pálfi Ferencz csináltatta az Isten asztalára.

Kevésbé nevezetesek, de azért említésre méltók: egy kupásnyi fedeles ón-kanna (ma használhatlan), továbbá egy szintén óntányér, valamint a jelenleg használatban levő 3 kupáskora pléhpalaczk és a közelebbi időben ajándék útján nyert cseh-üvegpohár (a nők használatára).

Szintén urasztali készületek több rendbeli abroszok, selyemkeszkenők, kendők, urasztali és szószéktakarók s egy pár kés, de a melyeket egyenként felsorolni szükségfelettinek tartok. Keresztelő pohara kettő is volt az ekklézsiának, t. i. egy pléh- és egy talpas ón-pohár; utóbbi tkts Jakab Lajos ur és nője mlgs Iszlai Zsuzsánna aszszoy ajándéka. Jelenleg mindkettő használhatlan állapotban levén, az ekklézsiának keresztelő pohara nincsen, s valószínűleg nem lesz, mig valamely kegyes pártfogó nem akad, ki ebből a hiányból kiségelje. Azonban remélni soha sem szabad megszűnni; anynyival inkább, mert ezen egyháznak sok nemes szívű jóltevői voltak egész az utolsó időig; s midőn az ekklézsia történetét, bár hiányosan, adni kívánjuk, ha a jóltevőkről meg nem emlékeziünk, megboosáthatlan hibát követünk el; anynyival inkább, mert az egész unitárius egyház létele a jóltevőkön fundálódik. S valamint az egész egyház, ugy az egyes ekklé-

zsiák is fenmaradásukat s a kor kivánalmaihoz képesti virágzásukat csupán annak köszönhetik, hogy az isteni gondviselés időnként támasztott egyéneket, kik az Istentől nyert ajándékok mértéke szerint járultak az úr oltárához áldozataikkal, s mint a költő mondja: a férfi vérrel, a nő könnyel adózott, ha a körülmények kívánták; de a szegény özvegy fillére mindig lépést tartott a gazdagok talentaival.

Megérdemlik e jöltevők, kegyes adakozók, hogy neveiket az utókornak átadjuk — buzditásul. Ilyenek a 17-ik században a már említett Pál András, ki az urvacsorai poharat megaranyoztatta; Nagy Pálfi Ferencz egy kis ezüst tányért szintén urvacsorai célra csináltatott. Fájdalom, a 17-ik évszázból többnek neve nem maradt fenn, ugy az ezt megelőző időkből sem egyé is, elnyelte a feledés mélységes tengere. Azonban, a mint jövünk az időben közelébb, ugy lesz világosabbá előttünk s olvasható azon dicsők névsora, kik nemes adakozásaik által tették magukat feledhetlenné. Igy pl. a 18-ik században Pálfi Zsuzsanna egy abroszt, Pálfi Krisztina egy csipkés végű kendervászonkendőt ad az urasztalára; továbbá a fennebb említett Pálfi Ferencz-né Maróthi Anna az éneklő „Pulpitus“t s tarcsafalvi id. Syllöstör András uram kedves életepárjával sz. kereszturi Major Kata asszonyynyal a koronát készítették; ugy szintén Syllöstör István és id. Benczédi Gergely énlaki Tóth Gergelylyel a templomi kart megfestették, s Syllöstör György a papi telekre egy jó kötött zsendelyes fedelű czifra kis kaput készített, melynek romjai ma is a menynyire lehet állanak s a felirat is némileg olvasható, mely a v. jegyz. könyv tanúsága szerint ez volt: Midőn a venerabilis Synodus ezen ekklézsiában lett volna, Syllöster György maga jó indulatjából építette Ao. 1785, és ismét 1. Móz. 24. v. 31: Jöjj bé Istennek áldott embere, mit állasz ott kívül.

A 19-ik századból még többet mutathatunk fel, mi onnan is eredhet, hogy többet adakoztak, de onnan is, hogy inkább emlékezetben maradtak. A mennyire utánkeresésemnek sikerült fényre deríteni neveiket, ezek voltak: Simó Jánosné Fekete Judit az éneklő oltárra hoszkendő formában egy darabban lévő kék selyem keszkenőt 1804-ben.

Tkts kir. bir. Pálfi Elek nője Pálfi Anna asszony egy óntányért, egy ezüst nyelű kést és egy asztalkendőt, melyeken ilyen betűk vannak: P. A. 1807-ben.

Pálfi Anna borosjenői Hegyesi Elekné egy diszes palyolat keszkenőt. 1814.

Simó Józsefné, Péter Zsuzsánna egy zöld posztó rojtos takarót a szószékre. 1819.

Pálfi Miklósné Miklósi Mária egy sötét színű selyem szószéktakarót. (ma is ez van) ily felirással: ajánlja Miklósi Mária, Pálfi Miklósné az 1832-ik esztendőben.

Pálfi Péter és nője Kovács Sára az urasztalára egy virágos selyem keszkenőt. 1833.

Jakab Lajos és nője Iszlai Zsuzsánna egy talpas ón keresztelő poharat. 1835. ez ma használhatlan.

Hegyesi Ferencz egy fehér selyem csipkével kerített veres atlacz keszkenőt. Évszám bizonytalan.

Szentiványi Zsigmondné Pálfi Mária egy végein aranyos csipkés tüdőszin selyem kendőt. Évszám hiányzik.

Pálfi Lajosné Kovács Borbára egy urvacsorai használatra való 3 kupásnyi pléh palaczkot. 1810 tájatt.

Pálfi Kata egy zöld alapszínű sárga csipke összekötésekkel s bojtjal diszitett gyapju szövött urasztali takarót ily körirattal: Pálfi Kata ajándéka. 1872. Ez székely házi ipar, de igen diszes.

Ifj. Pálfi Mihály és nője Laiber Zsuzsánna egy a szószéken használandó bibliát. 1866. Urvacsorai kenyeret és bort három izben, t. i. Husvétban, Pünköstben és sz. Mihály napkor mlgs. Pálfi Dénes ur, Karácsonban pedig tkts. Pálfi György ur szivességéből kap évenként az ekklézsia.

Meg nem határozott időben, de valószínűleg a múlt században vagy a jelennek épen elején tettek adakozást: Pálfi Elekné Pálfi Mária ifju asszony egy sima lengyolcs, szélein tüdőszin pántlikába szegett szószéktakarót.

Id. Pálfi Dénes ur és testvérei néhai édes atyjok eltemetésekor egy fekete bakacsin szószéktakarót.

Pálfi Mihályné Gálfi Judit egy sáhos fehér asztal keszkenőt.

E helyen — minthogy szorosan ide tartozik — felemlitendőnek vélem még az ekklézsia tagjainak több rendbeli áldozatkészességét és buzgóságát; nevezetesen, hogy az 1829-ben készített orgona költségeinek hordozásába az egyes hivek befolytak 123 magyar forint és 74 dénárral.

1832-ben a templomi székeket, orgonát, ajtókat, karokat és koronát szintén a közadakozás filléreiből megfestették.

1834-ben a papi és mesteri kepe pótlására az ekklézsia felajánlott 30 m. frtot, mit az E. Főtanács is megerősítvén, ma is folyamathban van.

1864-ben a ekklézsia új harangot öntetvén, ennek terhei hordozásába az ekklézsia tagjai befolytak mintegy 60 forinttal.

1875-ben alólirt által felszólítatván a „D á v i d F e r e n c z a l a p i t v á n y r a“ való adakozásra, élükön a ref. vallásu mlgs Pálfi Dénesné Br. Bánfi Józsefa asszonynyal, ki az aláírási ívet 50 forinttal nyitotta meg, adakoztak a csekély számu, nagyobbára szegény hivek 57 frtot, mi ugyan az alapul tett 50 frtot leszámítva, igen csekély összeggé törpül; de mint az evangeliumi szegény özvegy fillérének, ugy ennek is megvan saját értéke.

S különös hálával kell megemlékezniem főleg említett bárónő ő nagyságáról, ki a közelebbi évek mindenikében közvizsgálatkor a kitünő tanulók között rendszeren 5—6 forint értékű könyvet vagy egyéb a szorgalom élesztésére nem csekély befolyást gyakorló ajándékokat osztatott ki, s urvacsoráláskor, mit itthon létében rendszeren velünk magasabb keresztyéni érzéssel megoszt s mi nemes és mivelte lelkületének legszólóbb bizonyysága, mindig tetemes összeggel segíyezi szegény ekklézsiánkat. Legyen hálás köszönet érette s legyen e csekély sorokban megörökítve nemesszivüése ekklézsiánk története lapjain!! Adjon a gondviselés sok ily nemes lelket egyházunknak!

S ezzel az ekklézsia jóltevőit, mennyire összeszedhető volt, bémutatam; áttérek ez ekklézsiában szolgált s kikutathatott papok és mesterek bémutatására. Fájdalom! többet nem igen tudunk róluk, minthogy vitték a reájuk bizott hivatalt, kitől a mint tellett s pászorolták a vezetésük alatti nyáját. Az itteni j. könyvek magasabb kitünéséről egynek sem tesznek említést; más ambitio nem vezette őket, mint elmondhatni: atyám! a kiket rám biztál, egyet sem vesztettem el, s elmondhatni a nagy tanítómesterrel: én szelid lelkű és alázatos vagyok.

A 16-ik század papjai közül sajnos, egynek is nevét a homályból földeríteni nem lehetett.

A 17-ikből is csupán egyet kaphattam s ez: 1691-ben Adámosi N. Mihály.

A 18-ik századból már többet találunk, s tán egy lehet, a kinek neve nyomtalanul elveszett; ugyanis: 1712-ben Bonyhai István; 1726-ban Karácsonfalvi Kálmán.

1742-ben Simó János; tán ezen közbe levő időben lehetett még más is.

1766-tól bizonytalan ideig Várfalvi István.

Körülbelől 1770—1778-ig Márkos János. Itt halt el.

1778—1798-ig Ábrahám János, ki némely helyeken iratik **Ábrahámovicsnak**. Az anyakönyvek rendszeres, habár hiányos vezetése ezen időben kezdődik, az ezelőtti időkről semmi avagy csak töredékes anyakönyv sincs.

1798-tól igen rövid ideig Derzsi Mihály.

A 19-ik század papjainak sorát megnyitja:

Gál Ferencz, ki volt 1805-ig.

1805—1819-ig Koronka Mózes.

1819—1833-ig Márkos Mihály, ki költői lelkületű ember lévén, igen sok s ma is gyönyörűséggel olvasható nagyobbára alkalmi költeményeket hagyott hátra. Melyek mint legmúltóbb helyre t. Simén Domokos ur Unitáriumi közé beadattak alólirt által.

1834—1841-ig Simén János; jelenleg alsó-siménfalvi, még most is ifju lélekkel szolgáló pap.

1841—1844-ig Kovács Mihály, most kis-solymosi pap és kereszturkőri esperes.

1844—1872-ig Bartha György; itt halt meg.

1872-től fogva van alólirt.

Mesterek a 16 és 17-ik századból emlékezetben nem maradtak. A 18 és 19-ik században pedig ezek voltak:

1708-ban Árkosi András.

1712-ben Boér (keresztneve nem tudható).

1757—1762-ig Pesti Sámuel.

1762—1811-ig tehát 49 évig Simó János.

1812—1825 Máté Lukács.

1825—1829-ig Kovács Ferencz, jelenben korondi nyugalmazott pap.

1829-től fogva kis-solymosi Márkos Mózes, ki ma is elég jó erőben él, de szolgálatra képtelen lévén, 1861 óta nyugalomban van s fia Márkos Albert viszi helyettes képen a hivatalt.

Elmondottuk az ekklézsia belső hivatalnokait is, szóljunk az ekklézsia vagyoni állásáról. Az ekklézsiának saját szükségei fede-

zésére fentartva van 6 hold 551 □ öl szántója, mit haszonbérbe adva kezeltek, az eddigi felibe mivelésnél ez előnyösebbnek bizonyulván. 12 hold 535 □ öl erdője és egy 250 holdnyi területű fenyves és bükkös havasa, melynek mezejét az ekklézsiai tagok nyári legelőnek használják, fáit a maguk és ekklézsiai szükségekre szintén használják s a makkolás is az ekklézsiai tagok haszonélvezete. Évi haszonbért kap az ekklézsia innen 25 frtot.

Tőkepénze eleitől fogva a különben kicsiny ekklézsianak volt; de huzamos időn át kellő gond és felügyelet nélkül kezeltetvén, a növekedés helyett aránytalanul apadott. Egy pár év óta rendszeres kezelés alá jövén, örvendetes szaporodást mutatott fel; de a múlt évben történt templom- és cziinterem-javítás s a foiyamatban lévő mesteri és iskola-ház építés, mi beléjön 5—600 frtba, annyira meg fogja csökkenteni, hogy alig marad belőle valami, pedig e tőkében volt és van élete ez ekklézsianak.

A papság jövedelme, hasonlítva a mintegy 20—25 évvel ezelőtthez, szálanalmasan megapadott. Az áldozatkész pátronusok, kiknek relatioján az ekkl. azon időben „ú r i e k k l é z s i á”-nak neveztetett, elhalálozván s maradékaikban is elenyészvén, alig mondhatni, hogy 5—6 valamire való birtokos van; a tagok zöme nagyobbára zsellérekből áll, kik a nyomasztó viszonyok miatt maguk is alig élhetvén, nagy áldozattal képesek az évi kepefizetésre, s így az évi öszszes papi kepe 70, legjobb esetben 75 kalongya gabona, mi — s ez való tény — soha sem ad anynyi vékát, alig eredményezi a kalongyaszám 2 harmadát. Kellene még, hogy legyen ugyanannyi zab, vagy annak megfelelő érték s 25—28 szekérke, gyakran fának jóhízemüleg elfogadott ág-bog, mert hiába! a nagy résznek nincs erdője, a maga tüzit is pénzen vagy napszámon vett fával tartja s ezeken felül van évenként kepepótlék czimen 7 azaz hét o. é. forint. Hogy ezen naturálék pénzértékben mennyit tehetnek, azt ne vizsgáljuk, mert igen kevésre találna menni, mi elszomoríthatna; hagyjuk magunkat inkább illusioban!

A papság használatába bocsátva van még 5 hold 1469 □ öl szántó, 5 hold 468 □ öl kaszáló s 434 □ öl legelő.

A mesteri jövedelem mindenkben, kivéve a földbirtokot, mi néhány □ öllel még több lehet, a papi jövedelemnek felét teszi.

A jelenleg munkálatban levő tagosítás azonban vagy előnyösen, vagy ellenkezőleg, ha keresztülmegyen, változtatni fog sokat az itteni belső hivatalnokok mostan nem nagyon kecsegtető sorsán.

Magtár nincs s az arra való kilátás sem valami nagy. Egyébránt a magtár, a mint némely helyeken kezeltetik, nem is felel meg szép hivatásának.

Az ekklézia pecsétje, melynek eszméje Jel. 6, 2-ből van véve, egy kezében kézivet tartó koronás lovagot ábrázol ezen körirattal: TARCSAFALVI UNITÁR. EKKLÉS. PECSÉTJE. Mikor készülhetett, nem tudhatni. S mit csaknem feledék megjegyezni, a pecséten a lovag fejénél ez is bevésvé áll: Jel. 6, 2.

S végül azt se hagyhatom említetlen, hogy a nagy hirü Sylvester György tanár innen származott.

Enynyire terjed, mit a fennirt ekklézia történetére vonatkozólag a hiányos kútfők és adatok nyomán előadhattam. Ez ugyan nem tökéletes munka, magam érzem leginkább hiányait, hanem csupán kísérlet, melyet hogy mégis a világ elé bocsátani merek, oka az, hogy ebben is anyaszentegyházunk történetének megírásához legyen parányi anyag vive. Ha sokan tennők ezt, a közös czél elérése nagyon meg lenne könnyítve. Mert mindenik ekkl. levéltárában lehet valami egyháztörténelmileg fontos adat, a mi ottan egy s más véletlen folytán örökre megsemmisülhet. Nem a történetirói nérvé vágyás, hanem a használni akarás iratta velem e sorokat s még leginkább az, hogy egyik jelesünk által erre felhiva s több alkalommal buzdítva is valék; nem az éles kritika, hanem a szelid elnézés szemüvegén kívánom tehát mérlegeltetni szerény művemet *).

*) Vajha paptársaink avagy csak ily töredékes leírásokkal is segitnének összehordani az anyagokat az unitárius egyház történetének megírásához.
Szerk.